

KCR

Kenniscentrum
Cultuureducatie
Rotterdam

Drie jaar KCR-Schoolscan Cultuureducatie

Analyse van de bevindingen 2013-2015

Dit is een uitgave van
het Kenniscentrum
Cultuureducatie
Rotterdam

Inhoud

Drie jaar KCR-Schoolscan Cultuureducatie	3
<i>Samenvatting</i>	
Voorwoord	6
1. Inleiding	
1.a De KCR-Schoolscan Cultuureducatie: inzicht en advies op maat	7
1.b Achtergrond bij het ontwikkelen van de KCR-Schoolscan Cultuureducatie	7
1.c Doel en werkwijze van de KCR-Schoolscan Cultuureducatie	8
2. De 23 deelnemende scholen	
2.a Motieven voor deelname aan de KCR-Schoolscan Cultuureducatie	9
2.b De soort scholen dat heeft deelgenomen	9
2.c Groepsleerkracht of vakleerkracht: wie geeft cultuureducatie?	10
3. De bevindingen schoolbreed uitgelicht	
3.a De regie over cultuureducatie	11
3.b Schoolleerplannen, leerlijnen en meetinstrumenten	11
3.c De ambitie van scholen	12
3.d Het gebruik van de kerndoelen Kunstzinnige Oriëntatie	13
4. Feiten, meningen en wensen	
4.a Scenario's en ontwikkeling	14
4.b Belemmeringen en uitdagingen	16
4.c Twee kansen	16
4.d Wensen van groepsleerkrachten en directies	17
4.e Wensen ten aanzien van culturele instellingen	18
4.f De adviezen	18
5. Samenvatting met conclusies voor Cultuureducatie met Kwaliteit	
5.a Algemene trends	21
5.b De school	21
5.c De stad Rotterdam	22
5.d De landelijke infrastructuur	22
5.e KCR als spin in het web	23
5.f Tot slot	24
Bijlage: Verklaring gebruikte terminologie	25
Colofon	26

Drie jaar KCR-Schoolscan Cultuureducatie

Samenvatting

Totaalbeeld

Tussen 2013 en 2015 heeft het Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam (KCR) 23 Schoolscans Cultuureducatie uitgevoerd op evenzoveel scholen in het primair onderwijs binnen Rotterdam. De KCR-Schoolscan Cultuureducatie is een onderzoek naar de stand van zaken op de betreffende school als het gaat om cultuuronderwijs. De scan geeft antwoord op vragen als: wat is de visie en wat zijn de ambities van de school met betrekking tot cultuuronderwijs? Hoe wordt er binnen het schoolteam over gedacht? Wat zijn de mogelijkheden van de school en wat zijn de wensen? Op basis van het totaalbeeld dat hieruit ontstaat, adviseert het KCR op maat over vervolgstappen.

Betrouwbare indicatie

In 23 Schoolscans Cultuureducatie heeft het KCR 568 gesprekken gehouden met directies, leerkrachten en overige medewerkers van de betrokken scholen. De scholen zijn afkomstig uit heel verschillende wijken van Rotterdam. Tezamen geven de Schoolscans een goede indicatie van de stand van zaken als het gaat om cultuureducatie in de stad.

Groepsleerkracht belangrijk

Uit de 23 Schoolscans blijkt duidelijk hoe belangrijk de groepsleerkracht is. Zonder de groepsleerkracht zou er in een aantal gevallen heel weinig, of zelfs helemaal geen cultuuronderwijs worden gegeven. De activiteit van de groepsleerkracht varieert in de praktijk van het regelmatig geven van zingen, handvaardigheid en tekenen, tot 'even tussendoor' iets aan een kunstvak doen, vaak op vrijdagmiddag, wanneer de leerlingen moe zijn.

Vakleerkrachten en Cultuurtraject Rotterdam

Regelmatig maken scholen gebruik van vakleerkrachten. Deze zijn doorgaans verbonden aan culturele instellingen uit de stad. In het geval van bezuinigingen valt dit aanbod als eerste af. In dat geval ervaren de scholen duidelijk dit gemis aan externe inbreng. Veel scholen die zeggen weinig aan cultuureducatie te doen, nemen wel deel aan de laagdrempelige voorziening die het Cultuurtraject Rotterdam biedt.

Regisseren of laten bepalen

Scholen zijn zich ervan bewust dat zij hun programma cultuureducatie veelal niet zelf regisseren. Ze laten het grotendeels bepalen door het aanbod dat vanuit de culturele instellingen op hen afkomt. Hier maken ze dankbaar gebruik van, al vinden ze het tegelijk ook jammer dat ze hun programma niet beter geargumenteed kunnen samenstellen. Dat dit niet lukt, komt onder meer door werkdruk en door het feit dat ze zich overspoeld voelen door het vele educatieve aanbod dat vanuit culturele instellingen op hen afkomt.

Behoeftte aan leerlijnen

De onderzochte scholen blijken meestal geen samenhangend schoolleerplan met uitgewerkte leerlijnen voor cultuureducatie te hebben. De meeste cultuureducatieactiviteiten vinden plaats in de onderbouw. Richting groep 8 wordt cultuuronderwijs steeds vaker ondergeschikt aan de zaakvakken. Over het algemeen zijn leerlijnen die bijdragen aan doelen op de langere termijn bij scholen het meest gewenst. Ook is er behoefte aan een leerlijn of methode om cultuureducatie te integreren binnen de zaakvakken. Bovendien willen groepsleerkrachten de opbrengsten van cultuureducatie graag kunnen aantonen. Met het oog hierop is de behoefte aan kwalitatieve meetinstrumenten vaak geuit.

Kerdoelen kunstzinnige oriëntatie

Leerkrachten zeggen hun lessen graag te willen koppelen aan de kerndoelen kunstzinnige oriëntatie en 'oriëntatie op jezelf en de wereld'. Deze bieden ook de mogelijkheid om ambities op het vlak van cultuureducatie in een schoolvisie te vertalen en vandaaruit een heldere structuur met leerlijnen te ontwikkelen. Ondanks de bijbehorende leerlijnen blijken de kerndoelen kunstzinnige oriëntatie momenteel in de praktijk weinig gebruikt te worden.

Ambities

De ambities van de 23 onderzochte scholen variëren onderling sterk. Deze verschillen lijken te verklaren uit de aan- of juist afwezigheid van een bevlogen directeur, enthousiaste ICC'er of gemotiveerde oudergroep. Iedere school zegt met cultuuronderwijs wel een kleine of grotere ambitie te willen realiseren. Dit vanwege de specifieke opbrengsten, waaronder '21st century skills', die cultuureducatie voor hun leerlingen kan hebben.

Belemmeringen en uitdagingen

Het ontbreken van een schoolvisie waarin cultuureducatie een serieuze plaats heeft, is één van de meest genoemde belemmeringen voor het ontwikkelen van goed cultuuronderwijs. Dit omdat zo'n schoolvisie belangrijk is voor de onderlinge afstemming binnen het schoolteam en de nodige continuïteit geeft richting de leerlingen. Een andere, veelgenoemde belemmering is het ontbreken van voldoende informatieoverdracht tussen groepsleerkracht en vakleerkracht. Hierdoor weet de groepsleerkracht niet goed wat de vakleerkracht in de les heeft behandeld. Ook kan de pedagogische afstemming tussen groepsleerkracht en vakleerkracht doorgaans beter.

Wensen en behoeften

De groepsleerkrachten en directies van de onderzochte scholen hebben een breed scala aan wensen en behoeften geuit op praktisch, vakinhoudelijk, en strategisch niveau.

Een aantal voorbeelden:

- De aanwezigheid van een deskundige medewerker voor cultuureducatie die als aanspreekpunt fungeert.
- Meer kennis over het integreren van vakken. Professionalisering op tactisch en strategisch niveau.
- Inspiratie en coaching voor groepsleerkrachten die hun eigen vaardigheden en creativiteit in een of meerdere kunstvakken willen verbeteren. Professionalisering op vakinhoudelijk niveau.
- Binnen cultuureducatie een plek voor alle kunstdisciplines, zodat iedere leerling kan ontdekken wat bij hem of haar past.

Wensen richting culturele instellingen

De scholen willen meer samenwerking met culturele instellingen in de stad. Daarbij vinden de groepsleerkrachten het belangrijk dat er goed geluisterd wordt naar hun behoeften. Momenteel spelen instellingen daar nog te weinig op in. Ook wordt een goede evaluatie van de ondernomen activiteiten van belang gevonden. Bij wijze van vervolg op de Schoolscan is hieraan met verschillende culturele instellingen gewerkt.

Twee kansen

Uit de KCR-Schoolscans Cultuureducatie komen twee kansen voor de verdere ontwikkeling van cultuuronderwijs naar voren. De eerste gaat uit van cultuureducatie in dienst van de zaakvakken. Hierbij leren kinderen vakken als taal en rekenen via bijvoorbeeld dans, theater of beeldend werken. De tweede kans betreft cultuureducatie die juist bedoeld is om kennis en vaardigheden te ontwikkelen die puur gericht zijn op de kunstdisciplines. Daarnaast biedt leertijduitbreiding de nodige mogelijkheden, mits verdieping en kwaliteit de voorrang krijgen boven variatie.

Scholing en nascholing

Afgestudeerde pabo-studenten blijken dikwijls te weinig kennis en vaardigheden te hebben voor het geven van cultuuronderwijs. Mogelijk is een systematisch nascholingsprogramma over de inhoud van cultuureducatie voor groepsleerkrachten gewenst. Hetzelfde geldt voor een methodisch-didactische nascholing, gericht op vakleerkrachten en kunstenaars.

Trends

Uit de adviezen die het KCR op basis van de gehouden Schoolscans aan de betrokken scholen gaf, blijkt dat er druk wordt gewerkt om de positie van cultuureducatie te verbeteren. Men ambieert alom een brede ontwikkeling, cultureel bewustzijn en burgerschap voor de leerlingen, ook al blijft de Cito-toets belangrijk. In Rotterdam gedijt cultuureducatie het best op scholen met een bovenschoolse betrokkenheid bij hun omgeving. Het Rotterdamse onderwijsbeleid 'Beter Presteren' blijkt vooral vruchten af te werpen als de scholen ervaren dat er binnen dit beleid mogelijkheden bestaan voor een breed en gevarieerd programma.

Voorwoord

586 gesprekken!

Na drie jaar – en maar liefst 23 Schoolscans later – werd het tijd om alle bevindingen eens goed op een rij te zetten en grondig te beschouwen. Wat een schat aan informatie is er naar boven gekomen in de 586 gesprekken die in het kader van de KCR-Schoolscan Cultuureducatie zijn gehouden met schooldirecties en leerkrachten! Plezierige, hartelijke, openhartige, en bovenal informatieve gesprekken. Iedereen die eraan heeft meegewerkt wil ik bij deze nogmaals hartelijk bedanken.

We hebben gemerkt dat scholen er echt hun tijd en aandacht in hebben willen investeren. We kregen na afloop vaak heel positieve reacties en zagen dat scholen aan de slag gingen met onze adviezen, dit dikwijls samen met een culturele partner.

Al met al geeft een analyse van de 23 gehouden Schoolscans een goed beeld van de stand van zaken als het gaat om cultuureducatie in onze stad. Wat laat dit beeld zien? Dat er veel goede wil is, zowel bij scholen als bij culturele instellingen, om de prachtige belofte die cultuuronderwijs in zich draagt beschikbaar te krijgen voor Rotterdamse kinderen en jongeren. En dat er – vanzelfsprekend – nog het nodige mag verbeteren. Scholen die hun vraag nog beter kunnen verwoorden en culturele instellingen die nog beter kunnen kijken naar wat de scholen nodig hebben. Dat is de richting die we met zijn allen ingeslagen zijn.

Wat gebeurt er als de KCR-Schoolscan Cultuureducatie op school is gehouden en de terugkoppeling erover heeft plaatsgevonden? Dan helpen wij, als KCR, de school graag om verdere keuzes te maken. Vanuit het eigen karakter van de school en vanuit de aanwezige mogelijkheden en onmogelijkheden. Als de school dit wenst, helpen wij om cultuuronderwijs in haar agenda te zetten – en te houden. We helpen de leerkracht om in zijn of haar kracht te komen. En we helpen de scholen om de nodige visie en plannen te ontwikkelen.

Bij 23 Rotterdamse scholen hebben wij het genoeg gehad om met de KCR-Schoolscan Cultuureducatie een kijkje in de keuken te mogen nemen. Dat betekent voor ons dat er nog vele tientallen scholen te gaan zijn. En daar zien we van harte naar uit. Ik zou zo zeggen: op naar de volgende 586 gesprekken!

Anne Marie Backes,

Directeur Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam

1. Inleiding

1.a De KCR-Schoolscan Cultuureducatie: inzicht en advies op maat

Het Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam (KCR) heeft voor scholen in het primair onderwijs in Rotterdam de KCR-Schoolscan Cultuureducatie ontwikkeld. Deze geeft informatie en inzicht met betrekking tot de vraag hoe binnen een schoolteam over cultuureducatie wordt gedacht. Daarbij geeft het KCR advies op maat over de manier waarop de betreffende school haar cultuureducatie meer kwaliteit kan geven.

1. In maart 2013 is een eerste analyse gemaakt van de KCR-Schoolscans die afgenomen werden in 2012.

Dit rapport¹ geeft een analyse van de bevindingen bij de 23 Schoolscans die het KCR tussen 2013 en 2015 heeft uitgevoerd. Tijdens deze Schoolscans zijn in het totaal 568 individuele gesprekken gehouden, zowel met directieleden als met zoveel mogelijk overige medewerkers van de scholen. Uit dit alles komt een goed beeld naar voren van de huidige stand van zaken met betrekking tot cultuureducatie op Rotterdamse scholen in het primair onderwijs. Het rapport gaat in op de feiten, de meningen en wensen van de betrokken scholen, onderscheidt de grote lijn en trekt deze door naar algemene trends, behoeftes en belemmeringen op scholen. Ook geeft het rapport conclusies en aanbevelingen die bruikbaar zijn voor zowel de scholen als hun omgeving. Hiermee krijgen scholen, culturele instellingen, de gemeente Rotterdam en het KCR nog beter zicht op wat er nodig is om de positie van cultuureducatie in het primair onderwijs te versterken en te verankeren.

1.b Achtergrond bij het ontwikkelen van de KCR-Schoolscan Cultuureducatie

Het Rotterdamse onderwijsbeleid 'Beter Presteren 2011-2014' richtte zich vooral op het behalen van goede prestaties op gebied van taal en rekenen (opbrengstgericht werken). Omdat Rotterdam achterliep bij de landelijke Cito-scores nam de gemeente zich voor om ervoor te zorgen dat de gemiddelde stedelijke score van 531,2 in 2014 omhoog was gegaan naar 534,0. Daarbij legde Rotterdam de lat hoog en streefde naar een resultaat dat hoger was dan in de drie andere grote steden. Het gevolg van deze keuze werd duidelijk voelbaar op de Rotterdamse scholen: veel tijd en aandacht ging uit naar de reguliere schoolvakken.

2. Cultuureducatie is één van de speerpunten in het beleid van het Ministerie van OCW. Goed cultuuronderwijs is belangrijk voor de persoonlijke ontwikkeling van kinderen en moet een structurele plaats krijgen in het onderwijscurriculum. Dat lukt alleen met een langdurige aanpak en met het commitment van alle partijen die hierbij betrokken zijn. Om die reden loopt sinds 2013 het landelijke programma Cultuureducatie met Kwaliteit. Binnen Rotterdam zijn verschillende Cultuureducatie met Kwaliteit-trajecten.

3. Een leerlijn is een beredeneerde opbouw van tussendoelen en inhoud richting een einddoel. Afhankelijk van de precieze functie, gebruiksscontext en doelgroep variëren leerlijnen in de mate waarin implicaties voor verschillende leerplanellementen zijn uitgewerkt. Leerlijnen worden ontwikkeld om meer samenhang en continuïteit door de leerjaren heen te geven (SLO).

Dit werd verder in de hand gewerkt door het toepassen van methodes als Focus, Taalactie, Piramide, Directe Instructie en nieuwe didactievormen als Coöperatief leren en Adaptief leren. Ook was er meer tijd nodig voor een schriftelijke verantwoording over iedere leerling.

Ondanks deze voorrang voor taal en rekenen wenste de gemeente Rotterdam zich aan te sluiten bij landelijk beleid dat gericht is op cultuureducatie met kwaliteit in het primair onderwijs. Uitvoering van de landelijke regeling Cultuureducatie met Kwaliteit² gaf Rotterdam de kans om een verbinding te leggen tussen cultuureducatie en het reguliere onderwijsaanbod. Dit was de achtergrond bij de start van het KCR-project Schoolscan Cultuureducatie in 2012. Sinds 2013 wordt de KCR-Schoolscan Cultuureducatie op vrijwillige basis op Rotterdamse scholen uitgevoerd. Aansluitend op deze scan volgt en begeleidt het KCR de betrokken scholen waar mogelijk.

1.c Doel en werkwijze van de KCR-Schoolscan Cultuureducatie

De KCR-Schoolscan Cultuureducatie zet schooldirecties en teams aan tot nadenken over de ontwikkeling van cultuureducatie op hun school. Startpunt voor deze gedachtegang is het beeld van hun huidige situatie, zoals dat uit de Schoolscan naar voren komt. Wat speelt er op hun school op het gebied van cultuureducatie? Welke methodes, disciplines en leerlijnen³ worden al gebruikt? Waar hebben de teamleden belangstelling voor? Wat zijn mogelijke knelpunten en uitdagingen?

Daarmee is de KCR-Schoolscan Cultuureducatie in feite een nulmeting met betrekking tot de stand van zaken op het gebied van cultuureducatie. Gekoppeld aan deze nulmeting geeft het KCR advies. Dit maakt de school beter in staat om het antwoord op een aantal vragen helder te formuleren. Wat willen wij, als school, met cultuureducatie? Hoe kunnen wij hierin de regie zelf ter hand nemen? Wat is binnen onze organisatie nodig om onze doelstellingen te realiseren? Wat hebben wij nodig van culturele instellingen?

Met de Schoolscan werkt het KCR volgens een vaste procedure. Als eerste is er een intakegesprek met de betrokken schooldirectie. Dit gaat vooraf aan een definitieve beslissing over de deelname van de school aan de Schoolscan. Dit gesprek vooraf is nodig voor een zo groot mogelijk commitment van de school ten opzichte van de uitvoering van de Schoolscan en de aanbevelingen die eruit volgen. Beslist de school positief, dan wordt met alle medewerkers, inclusief de directie, individueel gesproken.

Voorafgaand aan deze gesprekken vult iedere medewerker een QuickScan in. Dit heeft als voordeel dat men alvast nadenkt over het onderwerp. Vervolgens kent ieder gesprek een vast format dat de feiten, de kracht, de kansen en beperkingen van de school op het gebied van cultuureducatie aan bod laat komen. Na afloop van de gesprekken beschrijft het KCR de bevindingen en geeft het aanbevelingen die hieruit voortvloeien. Daarbij is het uitgangspunt: waar de school sterk in is, wordt gebruikt om de gewenste ontwikkeling in gang te brengen. De bevindingen en adviezen worden aan de directie voorgelegd en zo nodig bijgesteld. Tot slot volgt een presentatie voor het hele team, tenzij de directie hier anders over beslist.

2. De 23 deelnemende scholen

5. Bij het houden van de KCR-Schoolscan Cultuureducatie was project 'Stel je voor...' nog niet begonnen. De Schoolscan functioneerde als startpunt bij het maken van een werkplan door de betrokken school, Maas Theater en Dans, en Villa Zebra. Dit werd begeleid door KCR.

6. De Vreedzame School is een compleet lesprogramma voor basisscholen, gericht op sociale competentie en democratisch burgerschap. Het programma wordt in twee jaar ingevoerd. In die periode wordt gewerkt aan een gezamenlijke pedagogische visie die moet leiden tot een gezamenlijke pedagogische aanpak van alle leerkrachten (en onderwijsondersteunend personeel) binnen de school.

2.a Motieven voor deelname aan de KCR-Schoolscan Cultuureducatie

Negen van de 23 aan de KCR-Schoolscan Cultuureducatie deelnemende scholen kozen voor de Schoolscan omdat ze van plan waren te gaan samenwerken met Maas Theater en Dans, en Villa Zebra. Dit in het kader van het Cultuureducatie met Kwaliteit-traject 'Stel je voor...' ⁵. De Schoolscan gaf de betrokken partijen inzicht in de uitgangspositie van cultuureducatie bij de start van dit traject.

Vijf scholen besloten mee te doen omdat er een wijkgerichte benadering rond hun school werd ontwikkeld ([rotterdam children's zone](#)). Voor twee scholen gaf de bovenschoolse visie van hun bestuur (SIPOR) de aanleiding voor de Schoolscan. Bij een aantal scholen was een combinatie van deze motieven aan de orde. Ook bestonden er scholen met 'individuele' redenen voor deelname aan de Schoolscan. Los van deze motieven is het relevant om te vermelden dat twaalf van de 23 scholen deelnamen aan het [Cultuurtraject Rotterdam](#). Eén school werd na de KCR-Schoolscan Cultuureducatie gekozen als landelijke startschool voor [Muziekimpuls](#).

2.b De soort scholen die heeft deelgenomen

De 23 deelnemende scholen komen uit verschillende wijken van Rotterdam. Ze bieden geen representatief beeld van de stand van zaken wat betreft cultuureducatie in Rotterdam, maar geven er wel een betrouwbare indicatie van. Dertien scholen geven openbaar onderwijs (inclusief een school voor speciaal onderwijs), en hebben met BOOR een overkoepelend bestuur. De overige tien scholen bieden confessioneel onderwijs. Hun bestuur is ondergebracht bij het RVKO, Kind en Onderwijs, PCBO en SIPOR.

Bij deze scholen geven uiteenlopende zaken richting aan het beleid: de Vreedzame School⁶, een bovenschoolse commissie identiteit, de Children's Zone, het profiel kunst/cultuur, een project talentontwikkeling met het Erasmus, deelname aan Denken Voelen Doen, het Onder-

wijs voor de Nieuwe Tijd met zelfontwikkeling met iPad, 21st century skills, ontwikkelgericht werken, vernieuwing van de Montessori-aanpak, een uitgesproken visie van de directie. Dit laat zien dat er bij Rotterdamse scholen veel diversiteit bestaat, wat zich onder meer uit in verschillende speerpunten voor intern schoolbeleid.

Op alle scholen die meededen aan de KCR-Schoolscan Cultuureducatie is de leertijduitbreiding, tijdens of na schooltijd, ingezet. Sommigen gebruikten daarvoor andere namen, zoals Verlengde schooldag (VDA) of Brede School.

2.c Groepsleerkracht of vakleerkracht: wie geeft cultuureducatie?

Uit alle Schoolscans blijkt hoe belangrijk de groepsleerkracht is voor cultuureducatie. Zonder deze zou er in een aantal gevallen weinig tot geen cultuureducatie gegeven worden. In de mate waarin en wijze waarop dit gebeurt, laten scholen grote verschillen zien. Iets minder dan de helft van de 23 deelnemende scholen zegt 'veel' aan cultuureducatie te doen. In deze gevallen geeft de groepsleerkracht muziek (zingen), handvaardigheid en/of tekenen, waarbij hij of zij regelmatig informatie van internet (bijvoorbeeld Zangexpres) haalt. Daarnaast zijn op deze scholen vakleerkrachten actief.

Minder dan de helft van de deelnemende scholen zegt 'weinig' aan cultuureducatie te doen. Hier doet de groepsleerkracht naar eigen zeggen 'even iets' aan een kunstvak. Tussendoor, of op de vrijdagmiddag, omdat de leerlingen dan moe zijn. In deze gevallen zijn er geen, of vrijwel geen vakleerkrachten aan de school verbonden. Op een enkele van de 23 scholen zeggen de leerkrachten zelf 'zeker wat' aan cultuureducatie te doen, maar weten niet of dit bij hun collega's ook zo is. In dit geval geeft de groepsleerkracht incidenteel de lessen waarin hij of zij zich het meest bekwaam acht. Vaak gaat het dan om tekenen of schilderen, en wat zingen.

Vakleerkrachten komen uit diverse instellingen, zoals SKVR Beware of Funscience, Stichting Regenboog, Stichting El Wahda, Stichting Het Centrum, Wonderwereld, Taal en Beweging, of ze werken via IKEI (aanbod SKVR). Ze geven muziek (ook instrumentaal, zoals bij IKEI), beeldende vorming, drama of dans. Hierbij gebruiken ze doorgaans een eigen leerlijn, los van het schoolprogramma. Naast deze instellingen zijn Villa Zebra, Maas Theater en Dans, en Beeldend atelier Punt 5 op scholen actief. De drie laatstgenoemde instellingen zijn betrokken bij een traject in het kader van Cultuureducatie met Kwaliteit. Ze stemmen hun aanbod af op de vraag van de school en/of ondersteunen scholen bij het formuleren van de vraag.

In het geval van bezuinigingen valt het aanbod van de vakleerkrachten als eerste af. De ontstane leemte moet dan worden overgenomen door de groepsleerkrachten, met alle gevolgen van dien. Op scholen ervaart men dan het gemis van de externe inbreng. Men krijgt het gevoel de leerlingen tekort te doen met een verschaald cultuureducatieprogramma en soms met een gebrek aan deskundigheid van de groepsleerkrachten. Ruim de helft van de 23 deelnemende scholen maakt gebruik van het Cultuurtraject Rotterdam⁷. Veelal zijn dit de scholen waar men zegt 'weinig' aan cultuureducatie te doen.

7. Het Cultuurtraject Rotterdam is het basisaanbod cultuureducatie voor leerlingen uit het Rotterdamse onderwijs. Het is een inspirerende educatieve route langs de concertzalen, theaters en musea van Rotterdam. Hierdoor maken leerlingen tijdens hun schoolloopbaan kennis met alle kunst disciplines, maar ook met de verschillende culturele instellingen in Rotterdam.

3. De bevindingen schoolbreed uitgelicht

3.a De regie over cultuureducatie

Veel scholen beseffen dat zij hun programma cultuureducatie niet zelf regisseren. Meestal laten ze het bepalen door het externe aanbod van vakleerkrachten en culturele instellingen, waar ze dankbaar gebruik van maken. Groepsleerkrachten en directies zien dikwijls geen andere mogelijkheid. Dit komt door de druk van andere zaken, zoals Cito-scores en de invoering van nieuwe (externe) maatregelen en methodes.

De ervaring van scholen dat zij 'overspoeld' worden door aanbod van buiten is eveneens een moeilijkheid. Het landelijke cultuureducatiebeleid van de afgelopen jaren heeft geleid tot een groei van het educatieve aanbod van culturele instellingen. Educatie is immers een voorwaarde geworden voor het verkrijgen van subsidie van de landelijke of lokale overheid. Veel scholen zeggen het jammer te vinden dat zij dit aanbod niet goed beargumenteerd in hun curriculum kunnen inpassen.

Toch bestaan er sinds 2013 steeds meer voorbeelden van scholen die het heft in eigen hand nemen. Vaak wordt dit geïnitieerd en geïnspireerd door een bevlogen directeur of een Interne Cultuur Coördinator met een aansprekend beeld van het hoe, wat en waarom van cultuureducatie op de school. Daarmee heeft de betreffende school nog geen samenhangende schoolvisie. Toch is men beter in staat om te verwoorden wat van belang is en wat er wordt gemist als het gaat om cultuureducatie.

3.b Schoolleerplannen, leerlijnen en meetinstrumenten

De onderzochte scholen hebben meestal geen samenhangend schoolleerplan met uitgewerkte horizontale of verticale leerlijnen voor cultuureducatie. Per specifiek onderdeel, bij muziek, beeldend, dans of theater, kan er wel sprake zijn van leerlijnen. Deze worden vaak ontwikkeld door vakleerkrachten, maar zijn niet systematisch in een schoolleerplan ingebed.

Het meest komen leerlijnen voor in de onderbouw, waar de kleuters van oudsher op een vanzelfsprekende manier met cultuureducatie in aanraking komen. In de middenbouw wordt het aanbod van leerlijnen al minder, terwijl cultuureducatie in de bovenbouw dikwijls ondergeschikt raakt aan de zaakvakken. Soms blijft cultuureducatie hier wel overeind, als incidenteel project, geïntegreerd in zaakvakken, of bij de gebruikelijke eindmusical van groep 8.

De wensen van de scholen wat betreft leerlijnen cultuureducatie lopen uiteen. De ene school wil graag leerlijnen die veel ruimte bieden aan een eigen invulling, de ander heeft daarentegen juist behoefte aan een concreet houvast, bijvoorbeeld in de vorm van een methode. Over het algemeen zijn de leerlijnen die bijdragen aan doelen op de lange termijn het meest gewenst. Ook een leerlijn of methode om cultuureducatie in de zaakvakken te integreren is welkom.

Bij groepsleerkrachten leeft de vraag hoe de opbrengst van cultuureducatie aan te tonen is. De beoordeling voor cultuurvakken die leerlingen op het rapport krijgen, wordt gegeven door de groeps- of de vakleerkrachten. Die zeggen vaak 'een beetje met de natte vinger' te werk te gaan. De behoefte aan een schoolleerplan met doorgaande leerlijnen plus toepasbare kwalitatieve meetinstrumenten is dan ook vaak geuit. Regelmatige evaluatie van het aangeboden programma zal hieraan een bijdrage leveren.

3.c De ambitie van scholen

Scholen verschillen onderling sterk wat betreft hun ambities op het gebied van cultuureducatie. De ene school is ook verder met het nadenken en het vinden van formuleringen hieromtrent dan de andere. Deze verschillen lijken mede te verklaren door de aan- of juist afwezigheid van een enthousiaste ICC'er, een bevlogen directeur of een gemotiveerde oudergroep. Ook blijkt dat een 'voorloper' op gebied van cultuureducatie ineens achterop kan raken door een te lage Cito-score, een wisseling binnen de schooldirectie, of het vertrek van een ICC'er.

De ambitie van een school is goed af te lezen aan wat de directie en groepsleerkrachten zeggen over het belang van cultuureducatie voor hun leerlingen. In de KCR-Schoolscans Cultuureducatie zijn verschillende van deze belangen genoemd.

- Kinderen leren zichzelf beter uiten.
- Bij kinderen die het op school soms moeilijk hebben, wordt het zelfbewustzijn en de innerlijke rust versterkt.
- Expressie en verbeelding zijn, naast cognitieve ontwikkeling, belangrijk. Ze worden in de gangbare schoolpraktijk niet genoeg worden gestimuleerd.
- Cultuureducatie stimuleert probleemoplossend denken, wat een belangrijke 21ste-eeuwse vaardigheid en een voorwaarde voor onderzoekend leren is.
- Er ligt momenteel een te sterke nadruk op kunstproductie, terwijl er juist meer ruimte zou moeten zijn voor reflectie door de leerling en de ontwikkeling van de creativiteit van leerlingen.

Deze uitspraken beschouwen cultuureducatie in feite als middel tot persoonsontwikkeling. Maar uit de gehouden Schoolscans blijkt dat de schoolambitie soms ook anders geformuleerd wordt. Dan wordt cultuureducatie gezien als autonoom doel of als middel tot integratie met andere vakken. Hoewel het te ver voert om hier uitvoerig op in te gaan, zijn er in het kort verschillende benaderingen te onderscheiden. De genoemde scholen willen:

- de relatie en integratie van cultuureducatie met zaakvakken in het schoolcurriculum beschrijven;
- kunstvakken als een doel op zichzelf formuleren en de kerndoelen Kunstzinnige Oriëntatie systematisch volgen;
- via cultuureducatie de bijzondere talenten van leerlingen ontwikkelen en deze ontwikkeling beoordelen via een duidelijke beoordelingssystematiek.

Over het algemeen is te zeggen dat iedere school wel een kleine of grotere ambitie wil realiseren: het benutten van de specifieke functie die cultuureducatie voor een kind kan hebben.

3.d Het gebruik van de kerndoelen Kunstzinnige Oriëntatie

Uit de gehouden KCR-Schoolscans Cultuureducatie blijkt dat de [kerndoelen Kunstzinnige Oriëntatie](#), ondanks de hierbij behorende uitgewerkte leerlijnen, niet veel houvast bieden. Over het algemeen worden ze ook weinig gebruikt. Het komt zelfs voor dat een enkele groepsleerkracht ze niet kent. Ondanks dat wordt de methode 'Moet je doen', die naar deze kerndoelen verwijst, vaak gevolgd.

8. Voor beeldende vorming en muziek heeft 'Moet je Doen' wel een leerlijn.

Groepsleerkrachten zijn over het algemeen kritisch over 'Moet je doen'⁸ omdat die niet voorziet in een bruikbare doorgaande leerlijn. Ze zien liever een praktische muziek- en dansmethode met een doorlopende lijn. 'Het is gemakkelijker om de uren beter te benutten als er een doorgaande lijn in de lessen zit, zoals bij Zangexpres', zeggen ze. Ondanks dit alles zou men de lessen cultuureducatie graag koppelen aan de kerndoelen Kunstzinnige Oriëntatie en Oriëntatie op jezelf en de wereld. Deze kerndoelen bieden de mogelijkheid om de ambitie op het gebied van cultuureducatie in een schoolvisie te vertalen en vandaaruit een heldere structuur met leerlijnen te ontwikkelen.

4. Feiten, meningen en wensen

4.a Scenario's en ontwikkeling

Het rapport *Hartd voor Cultuur* (2014) deelt de ambities van scholen in drie scenario's in. Met deze indeling is ordening aan te brengen in de verschillende, op scholen aangetroffen situaties wat betreft cultuureducatie. Ieder scenario vertegenwoordigt een eigen waarde, zonder oordeel over goed of slecht. Hiermee wil de taakgroep Hartd voor Cultuur laten zien dat bij verschillende schoolsituaties verschillende ambitieniveaus passen, die allen op hun eigen manier de school kunnen helpen bij het verankeren van cultuureducatie in het schoolcurriculum. In deze scenario's zit geen chronologische volgorde. Een school kan voor een bepaald scenario kiezen en zich daarbinnen ontwikkelen, of kiezen voor een overgang naar een ander scenario.

In het scenario **komen & gaan** doet de school wat zij kan op het gebied van cultuureducatie. Ieder jaar maakt de school een keuze voor een aantal nieuwe externe activiteiten. Het is een levendig scenario. De beperking ervan is dat de activiteiten altijd gericht zijn op de korte termijn.

In het scenario **vragen & aanbieden** zoekt de school haar eigen aanbod en heeft externe partners die hierin meedenken. De taakgroep Hartd voor Cultuur schrijft hierover: 'Het werkt alleen als een basisschool over de hele linie beschikt over een sterk beleidsvoerend vermogen en professioneel leiderschap. Bovendien hebben scholen gekwalificeerd personeel nodig om dit te kunnen realiseren.'

Scholen met het scenario **leren & ervaren** integreren hun schoolvakken. De school als instituut heeft hier plaatsgemaakt voor een geïntegreerde en rijke leeromgeving. 'De betrokken partijen dienen elk voor zich een nieuw rolbesef te ontwikkelen. Het benadrukken van onderlinge grenzen en verschillen maakt plaats voor visie op het gemeenschappelijke', aldus de taakgroep.

De KCR-Schoolscans Cultuureducatie gingen niet uit van genoemde scenario's. Toch werden er schoolsituaties aangetroffen die min of meer overeenkwamen met deze indeling. (In hoofdstuk 5 komt dit onderwerp terug.) De Schoolscans onderscheiden volgende scholen en hun situaties.

1. De school heeft (nog) geen scenario

Dit is het geval bij negen van de 23 onderzochte scholen. In de onderbouw, waar zaakvakken nog niet dominant zijn, krijgen de leerlingen van oudsher een tamelijk evenwichtig programma cultuureducatie. Kunstvakken worden door de groepsleerkracht gegeven. In midden- en bovenbouw gaat de aandacht uit naar de zaakvakken en het behalen van de Cito-norm. Cultuureducatie betekent hier: incidenteel iets doen aan muziek (vooral zingen) of beeldend werken. Er zit geen systematiek in deze lessen, er worden geen vakleerkrachten ingezet, en er is geen onderlinge afstemming binnen het schoolteam.

Een interessant gegeven is dat veel van deze scholen, al voorafgaand aan het houden van de KCR-Schoolscan Cultuureducatie, gebruik maken van het Cultuurtraject Rotterdam. Directie en groepsleerkrachten zeggen dat zij, buiten het Cultuurtraject, meer aan cultuureducatie zouden willen doen. Een aantal van deze scholen besteedde in het verleden meer aandacht aan cultuureducatie, maar moest dit terugschroeven vanwege bezuinigingen of een slechte Cito-score. Sommige scholen voelen zich overladen door externe druk en weten hierdoor niet hoe ze voldoende aandacht aan cultuureducatie kunnen besteden. Het zou deze scholen waarschijnlijk helpen als ze hun ambitie beter onder woorden konden brengen en vervolgens konden zien hoe deze te realiseren valt.

2. De school heeft de kenmerken van het scenario komen & gaan

Op negen van de onderzochte scholen zeggen directie en groepsleerkrachten 'veel' aan cultuureducatie te doen. Met het woord 'veel' duiden zij voornamelijk de kwantiteit aan. Over de kwaliteit van de cultuureducatie zegt de school niet goed te kunnen oordelen. De lessen spelen zich immers veelal binnen de muren van het klaslokaal af. Cultuureducatie wordt zowel tijdens schooltijd als in de leertijduitbreiding gegeven.

Naast de groepsleerkrachten geven ook vakleerkrachten les. Muziek (vooral zingen en in het geval van betrokkenheid bij IKEI ook het bespelen van een instrument) en beeldend werken worden aangeboden. Op deze scholen krijgen leerlingen bovendien vaak, al dan niet vrijwillig, drama of dans. De school probeert cultuureducatie als leergebied serieus te nemen, maar mist nog de nodige beoordelingsinstrumenten om dit systematisch te ontwikkelen. De school is in staat om te verwoorden wat nodig is, zoals onderling contact op school, informatie-uitwisseling met de culturele instelling en vakleerkrachten waarmee wordt samengewerkt, en een goed uitgewerkt schoolleerplan voor cultuureducatie met leerlijnen. De ambitie gaat soms richting het scenario vragen & aanbieden.

3. De school heeft de kenmerken van het scenario vragen & aanbieden

Vijf van de onderzochte scholen doen veel aan cultuureducatie. Dit wordt gegeven door zowel groepsleerkrachten als vakleerkrachten, die onderling met elkaar afstemmen. Muziek, beeldend, drama en dans komen door alle leerjaren heen aan bod, al worden niet alle vakken in elk leerjaar gegeven. In groep 1 en 2 krijgen de leerlingen bijvoorbeeld zang, dans en theater. In groep 3 en 4 wordt zang gegeven. Groep 5 en 6 doen mee aan IKEI en voor groep 7 en 8 is er Kunst-ID en theater. Vakleerkrachten en groepsleerkrachten wisselen uit en overleggen over de schriftelijke lesinhoud en gebruikte leerlijnen.

De school wil zich het liefst ontwikkelen richting een verfijning van het tweede scenario, of de overgang maken naar het scenario leren & ervaren. In dat scenario doen de leerlingen, naast het reguliere programma, zowel tijdens als na schooltijd inspiratie op. Ze krijgen daarbij de mogelijkheid om hun specifieke talenten te ontdekken en verder te ontwikkelen. De school ambieert een meerjarige structurele samenwerking met een culturele instelling en wil daarmee integreren. Dit betekent dat de instelling waar de leerlingen les krijgen een deel van het schoolprogramma voor zijn rekening neemt en de leerlingen ook beoordeelt.

4.b Belemmeringen en uitdagingen

Eén van de meest genoemde belemmeringen voor het ontwikkelen van cultuureducatie is het ontbreken van een schoolvisie waarin cultuureducatie een serieuze plaats heeft. Een schoolvisie draagt bij aan de onderlinge uitwisseling en afstemming binnen het schoolteam en garandeert continuïteit voor de leerlingen. Tijdens de gehouden Schoolscan-gesprekken bleek elk directielid en elke groepsleerkracht in staat om te vertellen over zijn of haar ambities met betrekking tot cultuureducatie. Elkaars ambities kent men echter niet, of de school heeft op dit vlak geen samenhangende visie geformuleerd.

Groepsleerkrachten halen veelal lesmateriaal van internet en benutten soms ook het digi-bord als 'docent'. Het gebruik van internet is zeer persoonsgebonden. Het wordt als een gemakkelijke, maar ook tijdrovende oplossing ervaren. Ondersteuning bij het scheiden van het kaf en het koren is welkom. Een veel voorkomende belemmering is de informatieoverdracht tussen de vakleerkracht en groepsleerkracht. Bij de groepsleerkrachten spelen vragen als: wat heeft de vakleerkracht in de les behandeld? Waar kan ik op terugkomen? Wat is het achterliggende plan van de school? Volgens groepsleerkrachten is een antwoord krijgen op deze vragen voorwaarde om cultuureducatie beter te integreren met de zaakvakken.

Ook didactiek is een aandachtspunt. De afstemming tussen groepsleerkrachten en vakleerkrachten wat betreft pedagogische werkwijze kan worden verbeterd. Het lukt vakleerkrachten vaak niet om een soortgelijke structuur aan te bieden als in de reguliere lessen. Het gevolg is dat de leerlingen de vakleerkracht gaan uitproberen, met onrust in de klas tot gevolg.

Als het gaat om het onderwerp communicatie vragen de groepsleerkrachten die als vakleerkracht binnen de leertijduitbreiding worden ingezet zich af of de directie wel weet wat er allemaal speelt. Deze groepsleerkrachten willen graag een cultuur waarin meer met elkaar wordt gesproken en men meer voor elkaar over heeft. Tenslotte zeggen scholen last te hebben van de grote werkdruk die voortkomt uit het vele papierwerk. Ook werkt de nadruk die wordt gelegd op de Cito-toets voor zaakvakken (waar de onderwijsinspectie de school op beoordeelt) negatief op de ontwikkeling van cultuureducatie binnen de school.

4.c Twee kansen

In de KCR-Schoolscans Cultuureducatie worden voor de ontwikkelingsrichting van cultuureducatie twee mogelijkheden – en dus twee kansen – genoemd. De eerste kans wordt gezien waar cultuureducatie in dienst komt te staan van de verrijking van de zaakvakken. De tweede mogelijkheid gaat er juist vanuit dat cultuureducatie los staat van de reguliere vakken. Hier is cultuureducatie bedoeld om kennis en vaardigheden te vergaren met betrekking tot kunstdisciplines. In dit geval is bijvoorbeeld taalbevordering dus geen hoofddoel van cultuureducatie.

Ook leertijduitbreiding, waar alle scholen mee bezig zijn, biedt mogelijkheden. Deze wordt beter benut wanneer verdieping en hoge kwaliteit voorrang krijgen boven diversiteit. Daarnaast ziet men mogelijkheden voor een talentprogramma in de leertijduitbreiding. Op deze manier kunnen de leerlingen die wat minder goed zijn in de zaakvakken de kans krijgen om hun talenten te ontdekken. Aandacht voor de presentatiemogelijkheden van de kinderen zou dat talent beter zichtbaar maken.

‘Ik zou willen dat ze zingend de school uit liepen’, zegt een directeur. ‘Dat ze verschillende liedjes leren, muzikale stijlen leren kennen (uit verschillende landen) en instrumenten leren bespelen. Alles wat hoort bij muziekonderwijs. En een schoolbreed koor dat met elkaar iets presteert. En dan denken en zeggen: dat was leuk! Kortom, de sprankeling terug en ik zou willen dat kinderen zich op verschillende manieren lichamelijk leren uiten en hun eigen lichaam leren kennen.’

(citaat uit een schoolscan)

4.d Wensen van groepsleerkrachten en directies

Het onderstaande overzicht geeft een goed beeld van de grote variatie van wensen en meningen met betrekking tot ondersteuning die uit de KCR-Schoolscans Cultuureducatie naar voren is gekomen.

Praktische wensen

- Een aanspreekpunt of -persoon voor cultuureducatie. Een jaarrooster dat het mogelijk maakt om alles tijdig te plannen en regelen, en de gemaakte uitstapjes in de leerlijnen in te bedden.
- Het uitwerken van praktische ideeën voor cultuureducatie. Bijvoorbeeld: in het montessorionderwijs kan men aanhaken bij het kosmisch onderwijs en de DaVinci-methode uitbreiden met opdrachten over kunst en cultuur. Men kan daar methodes ontwikkelen die relateren aan de buitenwereld. Een ander voorbeeld: de Vreedzame School. Cultuureducatie zou op eenzelfde, integrale manier kunnen worden aangepakt. Dat betekent één deskundige medewerker als aanspreekpunt, die steeds met het team overlegt. Bijvoorbeeld een ICC'er of cultuurbegeleider die binnen de school als spil functioneert. Een derde voorbeeld: het Directe Instructie Model bij cultuureducatie gebruiken.
- Het overleg tussen vakdocenten en groepsleerkrachten formeel regelen. Dat geeft meer diepgang aan de cultuureducatie. Er komt bij leerkrachten meer aandacht en bewustzijn voor de achterliggende doelen. Het wordt ook mogelijk om samenhang aan te brengen tussen cultuureducatie en de zaakvakken.
- Een betere organisatie, waardoor leerdoelen gespecificeerd worden, lessen worden gepland en bewaard, en bij ziekte lessen kunnen worden overgenomen.
- Studiedagen over de belemmeringen die een rol spelen bij het verwezenlijken van ambities met cultuureducatie. Een studiedag (samen met het KCR georganiseerd) waarin de dialoog tussen groepsleerkrachten en vakleerkrachten centraal staat.

Vakinhoudelijke wensen

- Meer ondersteuning en scholing voor groepsleerkrachten met betrekking tot doelen, methodes en leerlijnen voor muziek, drama, dans, en beeldend. Dit omdat scholen vanwege bezuinigingen geen vakleerkrachten meer kunnen inzetten.
- De autonome functie en ambachtelijkheid van kunstvakken meer tot hun recht laten komen.
- Als het gaat om vakinhoudelijke bijscholing: meer kennis over het integreren van vakken. Professionalisering op tactisch en strategisch niveau.
- Inspiratie en coaching organiseren voor groepsleerkrachten die juist hun eigen vaardigheden en creativiteit in een kunstvak te willen vergroten.
- Antwoord op de vraag: welke eisen kunnen we aan kinderen stellen? Dit met het oog op het geven van beoordelingen.
- Meer leerlijnen, ontwikkeld door vakleerkrachten. Bijscholing voor groepsleerkrachten die zelf leerlijnen willen leren ontwikkelen.

- Vakleerkrachten die coaching en lessen geven aan groepsleerkrachten, bijvoorbeeld in de vorm van voorbeeldlessen. Deze voorbeeldlessen geven leerkrachten inzicht en inspiratie over wat door middel van cultuuronderwijs met leerlingen bereikt kan worden. ‘Een praktisch voorbeeld kun je direct toepassen. Je kunt dan je eigen ideeën in een standaardles kwijt.’ Zo kan cultuureducatie structureel in het programma opgenomen worden en kan er een structurele doorgaande leerlijn ontstaan.

Strategische wensen

- Investeren in de professionalisering van de groepsleerkrachten. Externen inzetten om ze te inspireren, te motiveren, te coachen en voorbeelden te laten zien. Onderwijs in een veranderende maatschappij zou zich moeten aanpassen aan nieuwe uitdagingen.
- Kwaliteitsmanagement ontwikkelen. Dit omdat dit de continuïteit van het programma ondersteunt en een schoolcultuur helpt creëren waarin medewerkers elkaar kunnen aanspreken op prestaties.
- Inzetten op vast aangestelde vakleerkrachten (bijvoorbeeld dans, drama) binnen de leertijduitbreiding. Dit om kwaliteit en continuïteit te waarborgen.
- Aanwezigheid van culturele instellingen in de leertijduitbreiding, waardoor contextrijk leren aanknopingspunt wordt voor cultuureducatie. Zo leren de kinderen die afkomstig zijn uit andere culturen de omgeving waarin zij leven beter begrijpen. Ze leren de culturen en geschiedenis waarin zij zich bewegen kennen, leggen verbindingen en vergroten hun referentiekader.
- Alle kunstdisciplines binnen cultuureducatie een plek geven, zodat elk kind kan ontdekken wat bij hem of haar past en zich kan leren uiten.

4.e Wensen ten aanzien van culturele instellingen

- Scholen willen meer samenwerking met culturele instellingen, meer gebruik maken van elkaar. Kinderen zijn de bezoekers van toekomst. Voor een culturele instelling is het belangrijk om te weten wat kinderen leuk vinden.
- Groepsleerkrachten vinden het belangrijk dat instellingen respect hebben voor de wensen van scholen. Instellingen bieden momenteel meestal geen programma dat is aangepast aan de wensen van de basisschool. Daar tegenover staat, zo benadrukken ze, dat groepsleerkrachten wat betreft de keuzes die ze maken stevig in hun schoenen moeten staan. Die keuzes mogen niet alleen bepaald worden door de ouders of de culturele instellingen.
- In de samenwerking met Villa Zebra en Maas Theater en Dans zien leerkrachten en directie kansen om kwaliteit en plezier in school te halen. Ook is het een manier om te leren hoe in het onderwijs op een creatieve manier met taal omgegaan kan worden. Men ziet graag dat de mensen van Villa Zebra en Maas Theater en Dans zelf lesgeven aan de leerlingen, zodat de groepsleerkrachten zien hoe het moet. Deze goede voorbeelden inspireren en geven een leidraad voor de toekomst.
- Het maken van een handleiding over het cultureel erfgoed van de wijken. Samen met kinderen de wijk in gaan. Beter gebruik maken van de culturele omgeving.
- Evaluatie van alle activiteiten, ook die van de externe aanbieders, wordt genoemd als belangrijk punt.
- Via kunst kan de sprong van het gewone naar het bijzondere, naar het ‘kunstgevoel’ gemaakt worden. Samenwerking met een culturele instelling zou hier, volgens enkele groepsleerkrachten, in kunnen voorzien.

4.f De adviezen

Iedere school die aan de KCR-Schoolscan Cultuureducatie deelnam, kreeg het advies om met het hele schoolteam een antwoord te formuleren op de vraag wat cultuureducatie voor de school betekent en hoe dit (gefaseerd) vorm te geven is. Daarbij werd gesteld dat het zinvol is om te bepalen welk aandeel de verschillende disciplines (beeldend, muziek, dans en drama, erfgoed) dienen te hebben. Ook was de vraag aan de orde of de school ervoor kiest om deze disciplines de zaakvakken te laten ondersteunen, dan wel dat deze vakken benut worden als talentprogramma en profiel voor de leertijduitbreiding.

Als de school het antwoord op deze vragen had geformuleerd, kon men aan de hand van de ‘best practises’ van de groeps- en vakleerkrachten nadenken over een concrete aanpak.

Welke structuren en methode(s), werkvormen en leerlijnen gebruiken de groepsleerkrachten in hun lessen? Kunnen deze ook door vakleerkrachten worden gebruikt? Welke stappen moeten worden gezet om de cultuureducatie te verbeteren en tegelijkertijd de werkdruk van het team niet te hoog te laten worden? Het kan een overweging voor het KCR zijn om adviezen uit te brengen aan de hand van de eerder genoemde scenario's uit *Hartd voor Cultuur*.

1) De scholen die zich van geen scenario naar het scenario **komen & gaan** willen ontwikkelen, kregen het advies om als eerste met het hele team, gebruik makend van de kerndoelen Kunstzinnige Oriëntatie, de schoolambitie te formuleren. Daarnaast is het voor deze scholen van belang om hun vraag richting de culturele instellingen adequaat te verwoorden. Zo nemen zij de regie in eigen hand.

2) De scholen die kenmerken hebben van het scenario **komen & gaan** hebben veelal de wens om zich te ontwikkelen richting vragen & aanbieden. Deze scholen kregen het advies om hun ambitie met cultuureducatie te vertalen naar een samenhangend en concreet schoolleerplan. Zo kunnen ze naar het volgende scenario groeien. Ze kunnen onderzoeken in hoeverre ze met behulp van de aanwezige deskundigheid van groeps- en vakleerkrachten een verbinding kunnen leggen tussen cultuureducatie en de reguliere schoolvakken. Welke leerlijnen en methodes passen dan het beste? Ook hier geldt dat een goede communicatie met de culturele instellingen waarmee zij samenwerken belangrijk is.

3) Aan scholen met de wens zich te ontwikkelen naar het scenario **leren & ervaren** werd geadviseerd om de aanwezige schoolvisie aan te scherpen door de '21st century skills' te vertalen naar de verschillende vakken. Een duidelijke structuur voor onderlinge en externe communicatie, plus een programmatische jaarcyclus met evaluatiemomenten dragen bij aan een betere verankering van cultuureducatie op deze scholen.

In sommige adviezen wordt aandacht gevraagd voor het geconstateerde verschil in visie tussen de directie en de werkvloer. Hier luidt het advies: geef groepsleerkrachten de ruimte om mee te denken. Dit aan de hand van een aantal vragen. Hoe willen wij cultuureducatie op onze school vormgeven? Wat is onze inbreng? Wat verstaan wij onder creativiteit? Wat beogen we met cultuureducatie? Hoe past mijn les in onze schoolbrede visie? Ook het concreet maken van de verschillende opvattingen vergroot de kans van slagen. IB'ers kunnen een brug slaan naar de groepsleerkracht (welk talent of belangstelling heeft deze?) en richting de leerling (wat heeft deze leerling nodig?).

Vrijwel alle scholen krijgen het advies om de informatieoverdracht tussen vakleerkrachten en groepsleerkrachten in formele afspraken vast te leggen. Waar mogelijk wordt geadviseerd om met de vakleerkrachten aandacht te besteden aan hun pedagogische aanpak en hen te informeren over de algemene (gedrags)regels van de school. Dit alles vergroot de samenhang van het onderwijsprogramma, de aansluiting bij de ontwikkeling van de leerlingen, en de verankering van cultuureducatie in het schoolprogramma.

Tot slot hebben veel scholen het advies gekregen om taken en verantwoordelijkheden schriftelijk vast te leggen: die van de directie, de coördinator kunst en cultuur, de bouwcoördinatoren en de groeps- en vakleerkrachten. Uit de KCR-Schoolscans Cultuureducatie is namelijk gebleken dat bij een (te) persoonsgebonden inzet in het geval van personeelswisselingen het risico bestaat dat het cultuureducatiebeleid verdwijnt en de continuïteit van het programma in gevaar komt.

5. Samenvatting met conclusies voor Cultuureducatie met Kwaliteit

‘De Schoolscan is richtinggevend en geeft de school een schat aan informatie waar we praktisch mee uit de voeten kunnen. Het heeft mede onze koers bepaald’.

(reactie van een school na afloop van de schoolscan)

‘Het advies is zeer uitgebreid en biedt uitstekende mogelijkheden om met het team tot een gezamenlijke visie te komen, waardoor de doelen veel efficiënter en concreter worden. Voor het management zijn er nieuwe kansen gecreëerd om met het team in gesprek te gaan over de verschillende behoeftes en een eventuele begeleiding op maat als het gaat om cultuureducatie.’

(e-mail van een school na afloop van de schoolscan)

5.a Algemene trends

Uit de adviezen die het KCR tussen 2013 en 2015 aan scholen gaf, blijkt dat deze scholen druk bezig zijn om de positie van cultuureducatie te verbeteren en zo mogelijk te veranderen. Ook al gebruikt niet iedereen dezelfde terminologie, men ambieert alom een brede ontwikkeling, cultureel bewustzijn en burgerschap voor de leerlingen. Als scholen de vraag over het waarom van hun cultuureducatie beantwoorden, wordt het verwerkelijken van deze ambities gemakkelijker. Scholen in Rotterdam hebben, met hun inspirerende culturele stedelijke omgeving, genoeg potentie voor de realisatie van Cultuureducatie met Kwaliteit.

Op de 23 onderzochte scholen is de trend dat men overtuigd blijft van het belang van een brede ontwikkeling en vorming van kinderen, ook al is de Cito-toets voor taal en rekenen invloedrijk. Als cultuureducatie in het landelijke en lokale beleid daadwerkelijk wordt gestimuleerd en financieel wordt gesteund, hoeft cultuureducatie niet steeds het kind van de rekening te zijn, zo wordt geredeneerd. Veel groepsleerkrachten willen, naast de sterke aandacht voor de Cito-score, formele aandacht voor cultuureducatie. Zo zou een evenwichtiger verhouding kunnen ontstaan en kan cultuureducatie een serieus leergebied worden. In de laatstgehouden Schoolscans worden de 21ste-eeuwse vaardigheden als belangrijke motivatie voor cultuureducatie genoemd.

Het is opvallend dat veel opmerkingen gingen over de plaats van cultuureducatie in het curriculum: moet het als middel fungeren en/of als intrinsiek doel van kunst en kunde? Sommige scholen onderstreepten dat cultuureducatie kan bijdragen aan het Rotterdamse beleid 'Beter presteren' (cultuureducatie als middel), anderen denken dat de aard van cultuureducatie daar haaks op staat en willen dat cultuureducatie voor hun leerlingen een intrinsiek doel is.

5.b De school

Vrijwel elke school voor primair onderwijs in Rotterdam heeft een cultureel diverse leerlingenpopulatie. Dit maakt dat veel kinderen niet van huis uit Nederlands spreken. De KCR-Schoolscans Cultuureducatie laten zien dat veel scholen naar een juiste weg zoeken om voor iedere leerling een adequaat aanbod van kennis, vaardigheden en attitudes te ontwikkelen. Voor cultuureducatie zijn er dan ook vele verschillende manieren van kijken (focus) genoemd:

- een schoolontwikkeling waarin cultuur centraal staat (vergelijk met de Vreedzame School);
- afstemming met de identiteit van de school;
- aansluiting bij taal;
- aansluiting bij de visie op de ontwikkeling en het talent van de leerling;
- aansluiting bij het Cultuurtraject Rotterdam;
- afstemming met de omgeving door middel van samenwerking binnen een wijk.

De leertijduitbreiding, waar alle scholen mee bezig zijn, biedt mogelijkheden voor contextrijk leren als ook vakleerkrachten en culturele instellingen aanwezig zijn. Zo leren de kinderen die afkomstig zijn uit andere culturen de omgeving waarin zij leven beter begrijpen. Ze leren de culturen en geschiedenis waarin zij zich bewegen kennen, leggen verbindingen en vergroten hun referentiekader.

In cultuureducatie wordt vaak een appèl gedaan op andere terreinen dan het cognitieve. Het gebruik van alle zintuigen helpt kinderen in hun ontwikkeling. Zo bouwen ze zelfbewustzijn en een gevoel van eigenwaarde op en kunnen ze beter meedoen in 'de grote wereld'. Ook is er veel gezegd over de vakinhoudelijke inspiratie van vakleerkrachten en kunstenaars: het is de wens van veel groepsleerkrachten om daarvan te leren. Andersom kunnen groepsleerkrachten hun didactische vaardigheden doorgeven aan de vakleerkrachten en kunstenaars, zo wordt geredeneerd. Juist die verschillende deskundigheden verrijken het programma van een school.

5.c De stad Rotterdam

Het onderwijsbeleid 'Beter Presteren' werpt vruchten af wanneer de scholen ervaren dat er binnen dit beleid mogelijkheden bestaan voor een gevarieerd, breed aanbod. Cultuureducatie blijkt vaak te gedijen op scholen met een bovenschoolse betrokkenheid bij hun omgeving. Daar is men zich bewust van de culturele kansen die deze betrokkenheid voor school en leerlingen heeft. De school heeft daarbij, in de persoon van een coördinator, een spin in het web nodig. Deze bewaakt de ontwikkeling van een omgevingsgerichte manier van werken en houdt contact met scholen en andere partners in de buurt. Onderling contact tussen verschillende scholen in de wijk kan helpen om samen de beste vakleerkrachten te vinden en het aanbod te laten aansluiten.

Een goed voorbeeld van zo'n wijkgerichte aanpak is Children's Zone in Rotterdam-Zuid. Daar werkt men in een wijkteam aan een gezamenlijke visie en een plan om deze visie uit te voeren. De leerkrachten van het Children's Zone-team hebben een heldere visie op cultuureducatie en weten de bijbehorende lessen ook in te vullen. De islamitische scholen, verenigd in de SIPOR, hebben een bovenschoolse commissie 'identiteit', die voor alle aangesloten scholen cultuureducatie beschrijft in een plan van aanpak. In het verleden waren er kunstprofiel scholen die onderling overlegden en afstemden, maar dit stedelijk overleg is door gewijzigde prioriteiten binnen het primair onderwijs beëindigd.

Culturele instellingen denken gezamenlijk na over wat scholen nodig hebben en zijn begonnen om hun programma's met scholen af te stemmen. Het aanbod wordt op deze manier gekanaliseerd. Het loopt minder risico om slechts in een postvakje te belanden, of als eenmalig project te verdampen. De beleving overspoeld te raken, die op scholen aanwezig is, vermindert hierdoor.

5.d De landelijke infrastructuur

Landelijk beleid en infrastructuur

Landelijk is er veel gewonnen. Er is het landelijk beleid Cultuureducatie met Kwaliteit, waarin het primair onderwijs een centrale plaats heeft. Met het LKCA, de SLO, de onderwijsinspectie en de landelijke en lokale kenniscentra cultuureducatie ziet de infrastructuur voor cultuureducatie er duidelijk uit. OCW, geadviseerd door deskundigen van de Raad voor Cultuur, faciliteert en controleert deze ontwikkelingen.

Daarbij staat nog wel de vraag open of er sprake is van regelmatige evaluatie. Die zou moeten laten zien of de ontwikkelde infrastructuur voldoende en adequaat ten goede komt aan het werkveld – en dus aan de mensen waarvoor die is bedoeld. De schoolinspectie heeft het voornemen om vanaf 2015 cultuureducatie als beoordelingsleergebied naast de zaakvakken op te nemen. Dit voornemen helpt scholen om cultuureducatie structureel aan te (durven) bieden en te beoordelen. Het zal landelijk bijdragen aan reflectie op de ontwikkelingen. Belangrijk is na te gaan of en hoe de schoolinspectie dit realiseert.

Uit de KCR-Schoolscans Cultuureducatie is een conclusie te trekken over de verschillen tussen de kunstdisciplines. Muziek en beeldende vorming zijn onmiskenbaar dominant in het primair onderwijs. Dit zit als het ware in het DNA van de school. Deze vakken kennen een rijke traditie, met kennis en vaardigheden die teruggaan naar het begin van de twintigste eeuw. Andere kunstdisciplines, zoals drama, dans, fotografie en erfgoed hebben een kortere geschiedenis en worden pas sinds het einde van de twintigste eeuw in het primair onderwijs aangeboden. Daardoor zijn de bijbehorende vakkennis en vaardigheden minder vanzelfsprekend op scholen aanwezig. Het is de vraag of hier binnen de landelijke infrastructuur voldoende aandacht voor is en of dit een aandachtspunt moet zijn voor de opleidingen.

Pabo en kunstvakonderwijs

Uit de KCR-Schoolscans Cultuureducatie blijkt dat afgestudeerde pabo-studenten voorbereid zijn op nieuwe ontwikkelingen wat betreft zaakvakken en taakstellingen in het primair onderwijs. Ze hebben daarentegen meestal (te) weinig kennis en vaardigheid wat betreft het geven van cultuureducatie. Sinds een aantal universiteiten onderzoek doet naar cultuur-

educatie (bijvoorbeeld Cultuur in de Spiegel in Groningen) en hogescholen lectoren kunst- en cultuureducatie kennen (bijvoorbeeld Folkert Haanstra) worden er nieuwe inzichten ontwikkeld die een impuls geven aan de vakinhoud en kwaliteit van de kunstvakdocenten op de pabo.

De vraag is of een systematisch nascholingsprogramma over de inhoud van cultuureducatie voor groepsleerkrachten in Rotterdam niet gewenst zou zijn. Zo'n programma zou als bijkomend voordeel hebben dat de input gegeven wordt door de professional uit het primair onderwijs, met al zijn vragen en behoeftes. In de Schoolscans uitten groepsleerkrachten de wens om meer te weten te komen over achterliggende cognitieve processen bij cultuureducatie. Ze willen daarmee antwoord krijgen op de vraag wat er in het kindere brein gebeurt en hoe deze kennis aan te wenden is voor de reguliere lessen.

Ook de nascholing van vakleerkrachten en kunstenaars in Rotterdam is een punt van aandacht. Zoals eerder werd aangehaald zijn vakleerkrachten goed thuis in de inhoud van hun vak en in procesgericht werken. Ze zijn echter minder goed toegerust voor een methodisch-didactische aanpak in het primair onderwijs.

5.e KCR als spin in het web

Als het gaat om cultuureducatie in Rotterdam fungeert het KCR als een spin in het web. Het kent de scholen en culturele instellingen, de lokale en landelijke overheid, en de landelijke instellingen. Het KCR heeft kennis van het verleden, heden en de nieuwste ontwikkelingen voor de toekomst. Dit rapport is geschreven in opdracht van het KCR en dient het KCR nieuwe inzichten op te leveren. Hieronder wordt een aantal daarvan opgesomd.

1) Het is van belang om dieper in te gaan op de twee mogelijke ontwikkelingsrichtingen voor cultuureducatie in het primair onderwijs van Rotterdam. In het ene geval staat cultuuronderwijs in dienst van de verrijking van de zaakvakken. In het andere geval is het een intrinsiek doel dat de talenten van leerlingen ondersteunt. Veel scholen hebben leerlingen die, door taalachterstand of door minder gevoel voor de zaakvakken, baat kunnen hebben bij een aanbod dat zowel de cognitieve vermogens als de verschillende zintuigen aanspreekt. Het lijkt gewenst dat beide mogelijkheden naast elkaar kunnen bestaan.

2) Het is goed om de leerlijnen bij de kerndoelen Kunstzinnige Oriëntatie op de agenda te zetten. Deze leerlijnen zijn door de SLO in 2015 geactualiseerd en vereenvoudigd. Ze bieden een nieuwe kans om cultuureducatie systematisch in het basisonderwijs toe te passen. Hoewel ze wel bestaan, worden ze op dit moment lang niet altijd gebruikt. Het KCR kan scholen stimuleren om van deze leerlijnen gebruik te maken. In de oorspronkelijke vorm waren ze gericht op de vakken beeldende vorming, muziek, taal en spel, en beweging. In de nieuwere versie zijn ze uitgewerkt voor beeldende vorming, drama, dans, muziek en cultureel erfgoed. Hierdoor lijken ze beter aan te sluiten bij de dagelijkse praktijk van de groeps- en vakleerkrachten in het primair onderwijs.

3) Het Cultuurtraject Rotterdam biedt meer keuzemogelijkheden dan alleen het gebruikelijke programma-aanbod voor de verschillende leerjaren. Er zijn ook lessen en inspiratiebijeenkomsten voor leerkrachten aan verbonden. Waarschijnlijk zou het zinvol zijn om dit onder de aandacht te brengen van de scholen die zich voor de KCR-Schoolscan Cultuureducatie aanmelden.

4) De scenario's komen & gaan, vragen & aanbieden en leren & ervaren bieden een goed handvat om de positie van een school met betrekking tot cultuureducatie te bepalen. Ze geven mogelijkheden voor de verankering van cultuureducatie in verschillende uitgangssituaties wat betreft organisatievorm, onderwijskundige structuur en financiën. Elke school is vrij om te kiezen of ze een scenario wil hanteren en, zo ja, welk scenario dat is. Aan de scenario's zelf ligt geen waardering in termen van beter of slechter ten grondslag.

Omdat in ieder scenario sprake is van samenwerking met externe partners noemt de taakgroep Hartd voor Cultuur 'rolopvatting' als belangrijk aandachtspunt. 'De verschillende partners hebben vaak een verschil in rolopvatting en daarmee verbonden een andere ambitie op

het gebied van cultuureducatie. Schematisch gezegd: verschillende partijen handelen volgens verschillende scenario's. Dat leidt tot frictie.' Mogelijk vormt dit een punt van aandacht voor het KCR. De gehouden Schoolscans maken immers duidelijk dat er bij samenwerking veelal juist geen sprake is van afstemming over ieders rol.

5.f Tot slot

Het gehele rapport overziend is het KCR, door in de Schoolscans 568 gesprekken te voeren op 23 Rotterdamse scholen, de diepte in gegaan. Het beeld dat hieruit naar voren komt, kenmerkt zich door meerstemmigheid en toont de verschillende manieren en niveaus waarop cultuureducatie op een school gegeven wordt. Verschillende scenario's bieden handvatten voor ordening en duiding. Praktische adviezen geven mogelijkheden om aan te sluiten bij de schoolontwikkeling en het talent van kinderen. Er is een rijk scala van kunstdisciplines, definities en terminologieën aan de orde gekomen.

'Cultuureducatie is van belang als kritiek op een smalle opvatting van de taak van een basisschool. De smalle taakopvatting is dat de basisschool er is om dingen te leren. Cultuureducatie biedt veel mogelijkheden om aan een brede vorming bij te dragen', aldus de taakgroep Hartd voor Cultuur. Kortom: Rotterdam is goed bezig!

Als een school in staat is om te formuleren waarom ze cultuureducatie wenst en daarbij, in samenhang met het hele onderwijsprogramma, een duidelijk en passend leerplankader met doorgaande leerlijnen maakt, is er veel gewonnen. Met een heldere rol- en taakopvatting is de school voor de externe culturele instellingen volwaardig gesprekspartner en heeft ze bovendien de gewenste regie over cultuureducatie in eigen hand.

Bijlage

Verklaring gebruikte terminologie

Cultuureducatie

Overkoepelend begrip voor alle kunst- en cultuurlessen, zowel tijdens als na schooltijd. 'Educatie' moet dus als 'onderwijs' worden gelezen.

Cultuur

Doordat ieder tijdsgewricht en iedere gemeenschap opnieuw vragen stelt bij verleden, heden en toekomst is cultuur constant in ontwikkeling. Kunstenaars reflecteren op cultuur. Zij stellen vragen, kijken anders, ontwikkelen een visie vanuit een artistieke inhoud. Waar de wetenschap zoekt naar bewijsvoering, doet kunst onderzoek naar betekenis.

Onderwijs

Alles wat plaatsvindt binnen de context van het formele onderwijs in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs, hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs. Het gaat om alles wat in schoolverband als onderdeel van een curriculum wordt geïnitieerd met betrekking tot het overbrengen van kennis, vaardigheden en attitudes. Onderwijs is geaccrediteerd en genormeerd, en werkt met vooraf vastgestelde doelen.

Educatie

Activiteiten waarbij kinderen, jongeren of volwassenen leren, zowel binnen als buiten de kaders van de school.

Groepsleerkracht

De onderwijsprofessional die aan een vaste groep lesgeeft.

Vakleerkracht / kunstenaar

De kunstprofessional die binnen de hem of haar gegeven tijd stimuleert en/of zorgt voor verdieping op vakinhoudelijk niveau, daar waar de deskundigheid van de groepsleerkracht ophoudt.

Culturele instelling

Een kunstinstelling met één of meer kunstdisciplines (theater, dans, beeldend, literatuur, muziek), die produceert en/of meedoet aan het Cultuurtraject Rotterdam door een specifiek programma samen te stellen voor de verschillende leerjaren uit het primair onderwijs en/of met eigen kunstprofessionals werkt aan cultuureducatie tijdens of na schooltijd.

Colofon

Analyse

Hildegard de Graaf

Redactie

Annemarie Timmermans

Jon Marree

Anne Marie Backes

Eindredactie

Jon Marree

Grafisch Ontwerp

IVO Ontwerpbureau

Gemeente Rotterdam

Deze publicatie is tot stand gekomen met steun van het Fonds voor Cultuurparticipatie en Gemeente Rotterdam

KCR, januari 2016

www.kc-r.nl

Meer informatie over Schoolscan Cultuureducatie?

Mail naar Annemarie Timmermans, a.timmermans@kc-r.nl

KCR

Kenniscentrum
Cultuureducatie
Rotterdam